

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

**з навчальної дисципліни «Економіка» вибіркових компонент
освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Аеронавігація

за темою № 1 - Підприємство як суб'єкт господарювання в ринковій економіці

Харків 2021

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 23.09.21 № 8

СХВАЛЕНО

Методичною радою Кременчуцького
льотного коледжу Харківського
національного університету
внутрішніх справ
Протокол від 22.09.21 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 22.09.21 № 8

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління,
протокол від 31.08.2021 № 1

Розробники: викладач циклової комісії економіки та управління, к.п.н.,
спеціаліст вищої категорії, викладач – методист, Носач І.В.

Рецензенти:

1. Доктор економічних наук, професор кафедри бізнес адміністрування, маркетингу і туризму Кременчуцького національного університету ім. М. Остроградського – Дружиніна В.В.
2. Кандидат економічних наук, спеціаліст вищої категорії, викладач-методист, викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС – Пушкар О.І.

План лекції

1. Визначення, цілі й напрями діяльності підприємства
2. Класифікація і структура підприємств
3. Добровільні форми об'єднання підприємств
4. Внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства
5. Галузева структура економіки і промисловості України

Рекомендована література:

Основна література:

1. Азарова А.О., Нікіфорова Л.О. Економіка підприємства. Практикум: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. В. : ВНТУ, 2016. – 216 с.
2. Бойчик І. М. Економіка підприємства. Підручник. – К.: Кондор, 2016. – 378 с.
3. Гринчуцький В.І., Карапетян Е.Т., Погріщук Б.В. Економіка підприємства. Вид. 2-ге перероблене і доповнене. Навчальний посібник. – К. : ЦНЛ, 2020. – 304 с.
4. Іванілов О.С. Економіка підприємства. Підручник. – К. : ЦНЛ, 2019. – 728 с.
5. Яркіна Н.М. Економіка підприємства. Вид. 2-ге перероблене і доповнене. Навчальний посібник. – К. : ЦНЛ, 2020. – 596 с.

Допоміжна література:

6. Конституція України (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
7. Господарський кодекс України (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
8. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. №2755-VI (зі змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
9. Афанасьєв М.В. Економіка підприємства. Підручник К. : Ліра-К, 2013. – 664 с.
10. Бочко О. Ю. Основи планування діяльності підприємств невиробничої сфери. Навчальний посібник. – К. : Ліра-К, 2014. – 218 с.
11. Васильців Т.Г. Економіка малого підприємства. Навчальний посібник. – К. : Знання, 2013. – 446 с.
12. Гиль О.О. Економіка та організація діяльності об'єднань підприємств. Навчальний посібник. – К. : Ліра-К, 2015. – 248 с.
13. Заблоцький Б.Ф. Економіка і організація інноваційної діяльності. Навчальний посібник. – К. : Ліра-К, 2015. – 428 с.

- 14.Ковтун О.І. Стратегія підприємства: практикум. – К. : Ліра-К, 2014. – 308 с.
- 15.Круш П.В. Економіка (розрахунки фінансово-інвестиційних операцій в EXCEL). Навчальний посібник. – К. : ЦНЛ, 2014. – 256 с.
- 17.Лазебний В.С. Основи інтелектуальної власності. Навчальний посібник. – К. : Ліра-К, 2014. – 160 с.
- 18.Мороз В.С. Організація виробництва. Навчальний посібник. – К. : Ліра-К, 2015. – 256 с.
- 19.Петухова О.М. Інвестування. Навчальний посібник. – К. : ЦНЛ, 2014. – 336 с.
- 20.Шарко М.В., Мешкова-Кравченко Н.В., Радкевич О.М. Економіка підприємства. Навчальний посібник. – Х. : Олді-плюс, 2014. – 436 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

- 21.Офіційний портал Верховної Ради України: Законодавство України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>
- 22.Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
- 23.Всесвітній економічний форум (ВЕФ) - World Economic Forum [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org>

Текст лекції

1. Визначення, цілі й напрями діяльності підприємства

Проблеми, що виникають при здійсненні господарської діяльності підприємств в Україні, регулюються Господарським кодексом України. **Підприємство** – це самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідну і комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку (доходу). Підприємство вважається створеним і набуває прав юридичної особи з дня його державної реєстрації. Державна реєстрація підприємства здійснюється відповідно до Господарського кодексу України. Окремими видами діяльності підприємство може займатися тільки на підставі спеціального дозволу (ліцензії). Як самостійний господарюючий суб'єкт підприємство має самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням, а також знак для товарів і послуг. Внутрішня діяльність кожного підприємства регулюється його статутом і колективним договором.

Статут підприємства – це зібрання певних правил і обов'язків, якими регулюються його відносини з іншими суб'єктами господарювання. Статут затверджує власник майна за участю трудового колективу. У статуті містяться такі основні відомості:

- найменування власника підприємства;

- місцезнаходження, предмет і цілі діяльності підприємства;
- органи управління, порядок їх формування;
- повноваження трудового колективу і його виборних органів;
- порядок утворення майна підприємства;
- умови реорганізації та припинення діяльності підприємства.

Колективний договір – це угода між трудовим колективом та адміністрацією (власником) підприємства, яка регулює їх виробничі, економічні й трудові відносини. Колективний договір щороку переглядається і в разі потреби оновлюється.

2. Класифікація і структура підприємств

Під терміном «підприємство» розумітимемо виробниче підприємство. **Виробниче підприємство** – це окрема спеціалізована одиниця, основою якої є професійно організований колектив, який за допомогою наявних засобів виробництва виготовляє потрібну споживачеві продукцію або надає послуги відповідного призначення.

Під структурою підприємства розуміється його внутрішня будова, тобто склад підрозділів, система їх зв'язку, взаємодії та підпорядкованості. Сукупність виробничих підрозділів утворює виробничу структуру підприємства. Залежно від підрозділу, діяльність якого покладено в основу виробничої структури, розрізняють структуру цехову, безцехову, корпусну і комбінатську.

Цеховою виробничу структуру вважають тоді, коли основним виробничим підрозділом підприємства є цех. Цехи, у свою чергу, поділяються на такі:

- основні – виготовляють продукцію для реалізації на сторону: обробні, складальні, прокатні;
- допоміжні – виготовляють напівфабрикати для забезпечення насамперед власних виробничо-технологічних потреб підприємства;
- обслуговуючі – надають послуги або виконують роботи, що забезпечують необхідні умови для нормальної роботи основних і допоміжних виробничих структур підприємства: ремонтні, інструментальні, транспортні, енергетичні, складські;
- побічні – виконують зачисні, прибиральні роботи після відпрацювання основного виробництва (утилізація відходів, відновлення окремих видів сировинно-матеріальних ресурсів);
- експериментальні – випробовують і розроблюють нові вироби й технології: хімічні та випробувальні;
- підсобні – виконують роботи підсобного характеру (виробництво тари, тепличне господарство, відгодівельний комплекс).

Безцехова виробнича структура притаманна невеликим підприємствам. Основою її будови є виробнича ділянка, де виконуються технологічно однорідні роботи або виготовляється однотипна продукція.

Корпусна виробнича структура характерна для великих підприємств, де кілька однотипних цехів можуть об'єднуватись у корпус.

Комбінатська виробнича структура існує на підприємствах з багатостадійними процесами виробництва, що здійснюються згідно з технологічною послідовністю переробки сировини.

До малих належать такі підприємства:

- у промисловості та будівництві - чисельністю до 200 осіб;
- в інших галузях виробничої сфери - до 50 осіб;
- у науці й науковому обслуговуванні - до 100 осіб;
- у галузях невиробничої сфери - до 25 осіб;
- у роздрібній торгівлі - до 15 осіб.

3. Добровільні форми об'єднання підприємств

Згідно з чинним законодавством України існує два основних типи об'єднань підприємств: інституціональні та добровільні.

Діяльність інституціональних об'єднань започатковується в директивному порядку міністерствами та Кабінетом Міністрів України. Серед них розрізняють науково-виробничі, науково-технічні об'єднання і такі, що належать до агропромислового комплексу, будівництва та житлово-комунального господарства.

Розглянемо найпоширеніші форми добровільних об'єднань підприємств в Україні.

Асоціація – найпростіша форма договірної об'єднання підприємств з метою постійної координації підприємницької діяльності. Як правило, асоціація є юридичною особою, що не має права втручатись у виробничу й комерційну діяльність її учасників.

Корпорація – акціонерна форма власності, що передбачає колективне володіння власністю, концентрацію функцій управління підприємствами в руках професійних менеджерів, тобто об'єднання на основі інтеграції їх науково-технічних, виробничих та комерційних інтересів з делегуванням окремих повноважень у централізований орган управління.

Консорціум – тимчасове статутне об'єднання промислового та банківського капіталу для реалізації певної спільної мети – підприємницької ідеї, інвестиційного проекту тощо.

Концерн – форма статутних об'єднань підприємств, для якої характерна єдність власності й контролю, найчастіше з використанням принципу диверсифікації виробництва, коли концерн інтегрує підприємства різних галузей народного господарства. Після такого об'єднання підприємства втрачають господарську самостійність.

Холдинг – організаційна форма об'єднання капіталів, товариство, яке безпосередньо не займається виробничою діяльністю, а використовує власні кошти для придбання контрольних пакетів акцій інших підприємств. Об'єднані в холдинг суб'єкти мають юридичну і господарську самостійність, але основні питання їх діяльності вирішує холдингова фірма.

Фінансова група – об'єднання юридичне та економічно самостійних підприємств різних галузей народного господарства. Фінансову групу очолює один або кілька банків, які розпоряджаються капіталом підприємств, що входять у неї, і координує всі сфери діяльності цих підприємств.

4. Внутрішнє і зовнішнє середовище підприємства

На діяльність підприємства впливає стан його внутрішнього та зовнішнього середовища.

Внутрішнє середовище підприємства складається з людей, які працюють на цьому підприємстві, засобів виробництва, наявних коштів підприємства, а також інформації, що живить і об'єднує підприємство як складну систему.

Залежно від характеру впливу зовнішнє середовище поділяється на мікро- та макросередовище.

Мікросередовище – це середовище прямого впливу на підприємство, яке утворюють споживачі, конкуренти, постачальники та державні органи. Держава за допомогою законодавчих актів, інструкцій та положень впливає на діяльність підприємств.

Макросередовище охоплює матеріально-технічні й економічні умови, суспільні відносини та інститути й інші чинники, що впливають на підприємства і їх мікросередовище опосередковано. Основними компонентами макросередовища є становище держави і території, де розташовані підприємства.

5. Галузева структура економіки і промисловості України

У національній економіці виокремлюються сфера матеріального виробництва і невиробнича сфера. До сфери матеріального виробництва належать:

- промисловість;
- сільське господарство;
- лісове господарство;
- рибне господарство;
- транспорт і зв'язок;
- будівництво;
- торгівля і громадське харчування;
- матеріально-технічне забезпечення та збут;

- заготівля;
- інформаційно-технічне обслуговування;
- операції з нерухомістю;
- загальна комерційна діяльність із забезпечення функціонування ринку;
- геологія та розвідка надр, геодезична і гідрометеорологічна служби;
- виробничі види побутового обслуговування населення;
- інші види діяльності сфери матеріального виробництва.

Провідною галуззю сфери матеріального виробництва є промисловість. Промисловість є комплексною галуззю, що складається з таких великих галузевих груп:

- електроенергетика;
- паливна промисловість;
- чорна металургія;
- кольорова металургія;
- хімічна й нафтохімічна промисловість;
- машинобудування та металообробка;
- деревообробка і целюлозно-паперова промисловість;
- промисловість будівельних матеріалів;
- скляна та фарфоро-фаянсова промисловість;
- легка промисловість;
- харчова промисловість;
- борошно-круп'яна та комбікормова промисловість;
- медична промисловість;
- поліграфічна промисловість.

Галуззю промисловості називається сукупність підприємств, що мають єдине економічне призначення продукції, яку виробляють, однорідність споживаних матеріалів, спільність технічної бази та технологічних процесів, особливий професійний склад кадрів, специфічні умови праці.

До галузей невиробничої сфери діяльності належать такі:

- житлово-комунальне господарство;
- невиробничі види побутового обслуговування населення;
- охорона здоров'я, фізична культура і соціальне забезпечення;
- освіта;
- культура і мистецтво;
- фінанси, кредит, страхування і пенсійне забезпечення;
- управління;
- об'єднання громадян.

Під галузевою структурою промисловості розуміється комплекс об'єднаних у промисловість галузей та їх частка в загальному обсязі промислового виробництва. Для характеристики галузевої структури промисловості й аналізу зрушень у ній використовують певні показники. Наведемо основні з них.

1. Питома вага випуску продукції окремими галузями в загальному обсязі випуску продукції промисловістю:

$$d = \frac{Q_{гал}}{Q_{пром}} * 100\%,$$

де $Q_{гал}, Q_{пром}$ - обсяг випуску продукції відповідно галузю і промисловістю загалом.

2. Темпи зростання обсягу виробництва окремої галузі:

$$T_{гал} = \frac{Q_{пл}}{Q_{баз}} * 100\%,$$

де $Q_{пл}, Q_{баз}$ – обсяг випуску продукції певною галузю відповідно у плановому та базовому періодах (у грошовому або натуральному вираженні).

3. Галузевий коефіцієнт випередження, що характеризує відношення темпів зростання обсягу виробництва окремої галузі до темпів зростання обсягу виробництва у промисловості загалом:

$$K_{вип} = \frac{T_{гал}}{T_{пром}}.$$